

PÁLVÖLGYI BALÁZS

Az Országbírói Értekezlet története és öröksége – Képešsy Imre munkájáról

Hiánypótló Képešsy Imrének a Gondolat Kiadó gondozásában, 2023-ban megjelent kötete. A szerző az 1861. január 23-a és március 4-e között ülésező Országbírói Értekezlet munkáját és az ennek eredményeképpen megszületett, a magyar jogfejlődést hosszú távon meghatározó Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat állította alapos vizsgálatának középpontjába, törekedve egy minél átfogóbb, részletes kép megrajzolására.

1861 elején nehéz kérdésekre kellett választ találni. Hogyan is egyeztethető össze a modernizáció programja az alkotmányos hagyományokkal, hogyan lehet megtalálni a közös érdekeket, kapcsolódási pontokat, melyek segítségével Magyarország működőképes jogszolgáltatással, az egész társadalom, de leginkább a politikai elit számára elfogadható módon lehet része a Habsburg-birodalomnak? Szűkebb értelemben pedig az alapkérdés: vissza lehet-e állítani a magyar törvényeket olyan módon, hogy az megfeleljen mind az alapvető alkotmányossági követelményeknek, és ne sértse a magánérdekeket.

A szerző nehéz feladatra vállalkozott, hiszen nem a már több kiváló szerző által vizsgált Ideiglenes Törvénykezési Szabályok részletes és teljes elemzését, hanem elsősorban az Értekezlet bemutatását, végül Erdélyre, Horvátországra gyakorolt hatásának feltárását tűzte ki célul. Ez pedig több megközelítésmód egyidejű használatát követelte meg. A történelmi kontextus lényeges elemeinek bemutatása a történettudományban hagyományosnak mondható, eseménytörténeti-narratív módszerre alapul, míg az Értekezlet eredményeiről, a kiemelten vizsgált javaslatokról szóló részben ebből kilépve, a szubjektív teleologikus módszer alkalmazását látta leginkább megfelelőnek. Végül pedig, minthogy célként az Értekezlet munkálatainak Erdélyre és Horvátországra gyakorolt hatásainak elemzését is kitűzte, az összehasonlító módszer bizonyult alkalmazhatónak.

A történelmi kapcsolódások bemutatását Képešsy logikus módon 1848 tavaszánál, a reformkort lezáró forradalom időszakánál kezdi. Rávilágít viszont arra is, hogy a polgári átalakulás alapköveit jelentő reformokat az országgyűlés tagjai alkotmányos keretek között kívánták végrehajtani, olyannyira, hogy ők maguk nem is tekintették forradalomnak az áprilisi törvények szentesítéséhez vezető lépéseket. Ugyanígy helyet kapott a munkában a császári kormányzat útkereséseinek, az 1849-et követő, a birodalom irányítását érintő törekvések ábrázolása és annak a folyamatnak a bemutatása, ahogy az osztrák jog bevezetése zajlott.

Értékes a köztörténeti narratívába ágyazottan megjelenő alkotmány- és jogtörténeti dimenzió, mely jobban érthetővé, megragadhatóvá teszi nem csupán az 1848-49-es dilemmákat, a kiegyezéshez vezető út egyik mérföldköveként megvalósult Értekezlet működését, hanem a korszak meghatározó szereplőinek gondolkodását is. A szerző ugyanezzel a módszerrel tekint végig azokon a történelmi előzményeken, melyek lehetővé tették az Országbírói Értekezlet összehívását. A tágabb, köztörténeti összefüggések elbeszéléséhez a tanácskozás, illetve a korabeli közélet kulcsszereplőinek álláspontjait kirajzoló történet társul, feltárva a belső ellentmondásokkal is terhelt, sajátos dinamikát, melyet a neoabszolutizmus belső cezurái is jeleztek.

A kötet gerince természetesen az Országbírói Értekezlet működését, lefolyását bemutató és elemző rész, melyben a szerző logikusan és a tágabb, nem jogtörténeti közönség számára is követhető módon vezeti végig az olvasót. Ismét köztörténeti tényekkel és alkotmánytörténeti szempontokat megjelenítve rajzolta meg az Értekezlet közvetlen előzményeit, az Októberi Diplomát, kitérve az uralkodó (valószínűsíthető) motivációira, az országbíró, Apponyi György szándékaira, arra, hogy hogyan módosította az eredeti szándékokat és célokat a vármegyei mozgalm megjelenése, illetve, hogy hogyan is alakult ki az Értekezlet tárgyköre. A szerző álláspontja szerint az uralkodó 1860-ban a bírósági szervezettel kapcsolatos kérdések megvitatását és korlátozott körű jogszabályi módosításokat tartott kívánatosnak, 1861 januárjában az országbíró már kiterjesztette a tanácskozást minden, törvénykezéssel összefüggő kérdés megvitatására.

A szerző részletesen és pontosan mutatta be az Értekezlet résztvevőinek körén kívül a megbeszélés tárgyait, az alapelveket és azt a feszültséget, melyet a törvényesség és a magánérdekek védelme elvének és kívánalmának visszatérő összeütközése jelentett. Külön részben kapott helyet az Értekezleten tárgyalt legérzékenyebb tárgykör, a polgári anyagi jog, ezen belül a törvényes öröklés szabályai körüli vita. A feladat összetettségét jól jelezte, hogy a munka kiindulópontja a magyar törvények visszaállításának célja volt azzal, hogy azoknak visszaható erő nem lehetett tulajdonítani, ugyanakkor, ha az ősiség eltörlése hézagokat hagyott volna a hazai jogrendszerben, akkor ezeket be kellett foltozni, de úgy, hogy ez nem lehetett törvényalkotás, illetve mindezt úgy kellett elvégezni, hogy ne veszélyeztesse a jogszolgáltatás működését, vagyis ne legyen szükséges a moratórium, azaz a perek felfüggesztése, ami voltaképpen a magánérdekek megóvásának követelményét takarta. Külön alfejezetben kaptak helyet az Értekezlet tárgyalásainak az árvaügyre, a törvénykezési szervezetre, a polgári eljárásra és a telekkönyvre, a bányajogra, a váltó-, csőd- és kereskedelmi jogi tárgyú törvényekkel, a sajtójoggal, az úrbéri viszonyokkal és a büntetőjoggal kapcsolatos javaslatai.

Az Értekezlet tárgyalásainak elemzését követő részben Képegy Imre az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok sorsát mutatta be. Ehelyütt sem szorítkozott arra, hogy ezt csak a hazai politikai folyamatok, vagy szűkebben, a törvényhozás erőterében tegye meg, hanem indokolt módon az uralkodó, illetve a birodalmi minisztertanács tekintetében is részletes vizsgálattal végezte el. Az Ideiglenes Tör-

vénykezési Szabályok jogforrási jellegének kérdése külön részt ért, melyben helyet kaptak az egymástól igen eltérő kortárs és XIX. század végi, XX. és XXI. századi felfogások és álláspontok. Maga a szerző is értékelte a számos kiváló jogász, jogtörténész által érintetteket. Ő a Szabályokban a hazai jog valós forrását látja, mely azonban semmilyen tekintetben nem lehet klasszikus jogforrásnak nevezni.

Az Értekezlet és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok Erdélyre és Horvát-Szlavónországra gyakorolt hatásának kevésbé vizsgált kérdéseinek vizsgálata külön fejezet tárgyát képezte. A fejezetben ismét hasznosan érvényesült a szerző azon törekvése, hogy a jogi és intézményi kérdések sorsának alakulását az általános történelmi kontextusba ágyazottan mutassa be. A módszernek köszönhetően világosan kirajzolódnak azok a különbségek, melyek például a helyi közvélemény osztrákjog-értékelését jellemezték, illetve azok a nagyobb, alkotmányos és politikai kérdések is, melyek hatással bírtak az erdélyi „törvénykezési értekezlet” működésére, melyek magyarázatot adnak arra, miért került sor Erdélyben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok használatának megtiltására, illetve a horvát báni konferencia, a Sabor és a horvát törvénykezési bizottság következtetései, végül arra, hogy miért járt be eltérő pályát Horvátország.

A kötet zárófejezetében Képegy Imre az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok felülvizsgálatára irányuló törekvéseket ismerteti. A provizórium időszakának ismételt útkeresése során a törvénykezési kérdésekről szóló viták, álláspontok, valamint a váltójog tárgyában 1863-ban összehívott újabb Országbírói Értekezlet munkája, majd pedig a további javaslatok és reformtervezetek bemutatása, végül pedig az utókor Értekezlet 50. évfordulója okán megfogalmazott értékelése képezi a fejezet anyagát.

A szerző mind a tárgyalások történetét, mind a tárgyalt kérdéseket részletesen bemutató munkáját alapos gondossággal megválasztott forrásokra építette. A levéltári források mellett az Értekezlet nyomtatásban megjelent jegyzőkönyve, illetve sajtóanyagok és természetesen a jogszabályok képezik a primer források széles körét, melyet teljességre törekvő szakirodalmi kör egészít ki. Tiszteletet érdemel az az alaposág, mellyel a szerző a magyar (nyelvű) forrásokon kívül a német, horvát és szlovák forrásokat és szakirodalmat is felhasználta munkájában. A feldolgozott dokumentumok széles, már önmagában tekintélyt parancsoló köre biztos alapot jelentett az Országbírói Értekezlet hiánypótló bemutatásához. A kötet értékét növeli, hogy a szerző következetesen törekedett arra, hogy az egyes vitás kérdésekkel kapcsolatos álláspontok kialakulásának folyamatában a résztvevők egymástól eltérő álláspontjait is bemutassa, szinte kézzelfogható közelségbe hozva ezzel nem pusztán a tárgyalások eseményeit, hanem az Értekezlet írásos eredményeit is. Az eltérő személyes álláspontok, vélemények megjelenítése, a motivációk, gondolkodásbeli különbségek ábrázolása többrétegűvé teszi a munkát, a politikai és jogi kérdések mellett választ kaphatunk a személyes döntéseknek az Értekezlet munkájában játszott szerepéről is. Képegy Imre kötetét nagy haszonnal forgathatják a (jog)történészekon kívül azok is, akik a kiegyezést megelőző időszak kérdéseit, dilemmáit, ezek hátterét kívánják tanulmányozni.

Szerényi Gábor grafikája